

Anneli Kero, med dr, lektor, institutionen för klinisk vetenskap/obstetrik och gynekologi, institutionen för socialt arbete, Umeå universitet anneli.kero@obgyn.umu.se

Abort – en tabubelagd rättighet

Kvinnors mångbottnade upplevelser rymmer både lättnad och smärta

II Antalet aborter i Sverige har sedan 1975 pendlat mellan 30 000 och 38 000 per år, vilket innebär att var fjärde känd graviditet avslutas med inducerad abort [1]. Varannan svensk kvinna gör i snitt en abort under sin livstid. Abort är således en del av kvinnors reproduktiva historia, och en metod för planerat föräldraskap om man därmed avser att kvinnor använder abort för att kontrollera om eller när de vill ha barn. Abort uppmärksammas dock sällan i ett samhälleligt perspektiv som avspeglar kvinnors och mäns ökade behov av planerat föräldraskap. Skälen till att kvinnor väljer att göra abort marginaliseras eftersom abort oftast diskuteras enbart som en moral- och rättighetsfråga. Trots att abort är ett vanligt fenomen förblir den abortsökande kvinnan relativt osynlig. Det saknas därmed yttre referensramar som gör att kvinnor kan känna igen sig utifrån sina mångbottnade upplevelser och överväganden i samband med en ofrivillig graviditet och en därpå följande abort.

Våra studier bland abortsökande visar att det exempelvis kan vara svårt att ge uttryck för lättnad i samband med abort eftersom man upplever att det finns förväntningar i samhället på att man skall må dåligt [2]. Å andra sidan kan det vara lika svårt att ge uttryck för smärta eftersom det vanligtvis inte betyder att man tvivlar eller ångrar sitt beslut. Här uppstår ett vakuum, vilket leder till att kvinnors komplexa aborterfarenheter förblir privata och dolda. Syftet med denna artikel är att med forskningsresultaten som bakgrund lyfta fram kvinnors aborterfarenheter och fästa uppmärksamhet på hur förenklade bilder av abort bidrar till att befästa abort som något tabubelagt.

Aborter vanliga även bland gifta och sammanboende

Trots att forskning visat att en stor del av aborterna görs i stabila parförhållanden [3-8], och trots att Socialstyrelsens statistik alltsedan Abortlagens införande 1975 visar att 40 procent av aborterna görs av kvinnor över 30 år, förknippas abortsökande i regel med unga, ensamstående, arbetslösa, våldtagna eller speciellt utsatta kvinnor.

Många kvinnor känner inte igen sig i dessa bilder av den abortsökande kvinnan. I en studie bland 211 abortsökande kvinnor vid Norrlands Universitetssjukhus i Umeå levde exempelvis de flesta i fungerande parrelationer och drygt hälften (52 procent) var gifta eller sammanboende [6]. En uppföljningsstudie bland 58 av dessa kvinnor visade dessutom att 40 av dem ett år efter aborten levde ihop med den man som de blivit gravida med [2]. Vidare framkom att hälften av kvinnorna tidigare fött barn och att var fjärde hade avslutat en högskoleutbildning [6]. Majoriteten var nöjda med både sin ekonomi och sin parrelation. En parallellstudie bland män involverade i abort visar på likartade resultat [9]. Att aborter

Sammanfattat

Abort förekommer i alla samhällsgrupper, och abortmotiven avspeglar kvinnors (och mäns) behov av ett planerat föräldraskap.

Abort är inte bara accepterad som en principiell rättighet utan också integrerad bland kvinnor som ett möjligt alternativ vid en önskad graviditet.

Kvinnors upplevelser av abort är mångbottnade. Att göra abort ses som ett ansvarstagande och upplevs som en lättnad. Detta behöver inte utesluta etiska reflektioner eller parallella smärtsamma känslor.

Så länge abort främst uppmärksammas som en nödlösning bland vissa riskgrupper och inte som ett fenomen som avspeglar reproduktiva förväntningar, upprätthålls bilden av abort som något tabubelagt. Osynliggörandet av kvinnors komplexa överväganden och upplevelser i samband med abort bidrar till att myter om abort lever vidare.

som görs i stabila förhållanden inte får någon uppmärksamhet, oavsett om det handlar om svenskfödda eller utlandsfödda kvinnor, befäster bilden av abort som en avvikande handling som enbart rör vissa kategorier kvinnor. Detta innebär samtidigt att de tiotusentals män som årligen är involverade i en abortprocess förblir osynliga. Vi vet nämligen att abortsökande kvinnor oftast har berättat för sin partner om graviditeten [6].

Tendensen att osynliggöra resursstarka grupper har säkert att göra med att aborträtten kan upplevas svårare att försvara om den inte förknippas med psykosocial nöd. Osynliggörandet av »abortpar« bidrar dock till att abort förblir tabubelagd och fortfarande huvudsakligen ses som en nödlösning bland speciella riskgrupper, inte som ett fenomen som finns inom alla samhällsklasser och som avspeglar reproduktiva förväntningar i en samhällelig kontext.

Abort – en backup-metod för lyckad familjeplanering

Förarbetena till 1974 års abortlag underströk att abort skulle ses som en nödfallsåtgärd när prevention misslyckats [10]. I samband med lagens införande rådde en optimism om att an-

talet aborter skulle minska i och med omfattande satsningar på sexualupplysning och ökad tillgång till säkra preventivmedel. Abortfrekvensen har dock varit tämligen konstant genom åren. Redan på 1970-talet förutspådde Nils Uddenberg att behovet av aborter i det »kontraceptiska samhället« sannolikt inte skulle minska i och med införandet av de högeffektiva preventivmedlen [11]. Tvärtom kunde man anta att aborterna skulle öka eftersom dessa preventivmedel skulle bidra till en livsstil där förväntningarna på att kunna planera in barnafödandet skulle bli ännu högre och självklara. Och ser man på dagens abortmotiv skulle man något förenklat kunna säga att det handlar om att kvinnor vill ha »rätt« antal barn vid »rätt« tidpunkt och med »rätt« partner [6], vilket också är i linje med de förutsättningar som kvinnor och män generellt uppger måste vara uppfyllda för att man skall vilja skaffa barn [12].

Förutom att kvinnor som saknar partner inte vill bli ensamstående föräldrar visar abortmotiven att kvinnor först vill skaffa sig en utbildning och etablera sig på arbetsmarknaden innan de är beredda att gå in i ett föräldraskap. Deras val är i linje med föräldraförsäkringens konstruktion, som är baserad på tidigare inkomstnivå och som skickar ut signaler om att arbete bör föregå föräldrablivande. Dominerande motiv bland kvinnor som lever i fungerande familjer handlar om barnbegränsning; man har det antal barn man planerat för eller så har man inte tid, utrymme eller energi för ytterligare barn. Många uppger att de redan har svårigheter med att kombinera yrkesliv och hemarbete med ett kvalitativt gott föräldraskap.

Våra studier visar tydligt att abort är en integrerad del i kvinnornas reproduktiva liv. Förutom att nästan alla kvinnor i studien var positiva till den svenska abortlagen, uppgav närmare hälften (42 procent) att de även tidigare sett abort som en möjlig utväg för egen del vid en oönskad graviditet [6]. Dessutom hade var tredje kvinna redan före aktuell graviditet vetat att de skulle göra abort om de blev gravida. Liknande resultat som visar på att abort är en accepterad backupmetod vid oönskad graviditet framkommer även i vissa andra skandinaviska studier [13, 14].

I detta sammanhang är det av intresse att notera att samtidigt som det råder en förtegenhet om abortens betydelse i samhällelig kontext utifrån kvinnors och mäns behov av planerat föräldraskap, uttalas ofta en önskan om att minska antalet aborter. Denna önskan, som säkert delas av de flesta, finns inte bara hos myndigheter utan också bland forskare som söker identifiera riskgrupper bland kvinnor med syfte att få ner antalet aborter. Ett ensidigt och stort intresse för huruvida antalet aborter sjunker eller stiger kan dock i sämsta fall sända ut signaler om abort som en avvikande och mindre legitim handling, vilket i sin tur befäster den skuld och skambörda som kvinnor i alla tider och fortfarande idag tvingats bära i samband med oönskad graviditet och abort [5, 15].

Det komplexa abortbeslutet

Även om en graviditet är oönskad och abortbeslutet är givet från start, så är beslutet för den skull sällan enkelt. Ett havandeskap väcker ofta många nivåer och djup hos individen. De flesta kvinnor beskriver sina initiala känslor inför graviditeten som förtvivlan, panik och skräck [6]. Man kan uppleva att ens existens är hotad, att alla planer rubbas och hela ens framtid äventyras. Vid sidan om känslor av förtvivlan kan man dock parallellt uppleva förundran, barnlängtan och glädje över sin fertilitet. Förutom etiska frågeställningar kan oväntade »moderskänslor« väckas till liv under graviditeten. Man står inför ett val som är livsavgörande på många olika sätt.

Samstämmig forskning har visat att det är tiden före abort som vanligtvis upplevs som svårast [2, 3, 16]. När kvinnan beställt tid för abort är beslutet för det mesta genomarbetat och

välgrundat. I vår studie uppgav exempelvis närmare 70 procent att inget skulle kunna få dem att ändra på abortbeslutet, och nästan lika många (67 procent) upplevde känslor som lättnad och befrielse inför aborten [6]. Aborten sågs som en nödvändighet och ett ansvarstagande och upplevdes som en lösning på den krisartade situation som den ofrivilliga graviditeten utlöste. Detta behöver dock inte utesluta förekomst av smärtsamma känslor. De flesta av kvinnorna (88 procent) kände även oro, sorg, skuld, ångest och tomhet inför aborten, men endast 9 procent betecknade sina upplevelser i termer av kris [6]. I detta sammanhang är det viktigt att observera att smärtsamma känslor i samband med abort vanligtvis inte är synonymt med att man är beslutsambivalent eller ångrar ett beslut.

Här synliggörs abortens komplexitet; trots att beslutet ofta är givet från start behöver det inte innebära att abort upplevs som enkelt, smärtfritt eller »rätt« sett ur alla de perspektiv som aktualiseras och som de abortsökande beaktar i samband med abort. Abort är ett fenomen där divergerande perspektiv och oförenliga värden kolliderar. Motstridiga känslor behöver således inte enbart ses som problematiska, utan som en oundviklig och logisk följd när perspektiv som inte står i samklang med varandra varken förträngs eller förnekas utan öppet vävs samman i abortbeslutet [15, 17]. Våra studier ett år efter abort visar dessutom att kvinnor har kapacitet att bejaka, härbärga och förhålla sig till motstridiga perspektiv och känslor i samband med abort utan att det leder till negativa följder [2, 15]. De flesta av kvinnorna uppgav tvärtom att abortprocessen gett dem positiva erfarenheter som resulterat i fördjupad självkänedom, stärkt självkänsla och mognad.

Abort är för många en kontroversiell fråga, och abortstudier är ofta behäftade med metodologiska begränsningar, bland annat på grund av olika ideologiska utgångspunkter [18]. Vanligt är också att ha fokus enbart på det slutgiltiga valet, det vill säga hur kvinnan ställer sig till ett fullföljande respektive ett avbrytande av graviditeten, något som ofta ger en fragmentarisk bild av det komplexa abortbeslutet [19]. Frågeställningarna utgår då oftast utifrån ett »antingen-eller«-tänkande, en linjär logik som inte fångar mångbottnade upplevelser som att abort exempelvis kan upplevas både som en lättnad och en smärta. En annan metodologisk begränsning består i att smärtsamma känslor ofta betecknas som »negativa känslor«, vilket avslöjar underliggande värderingar om vad som uppfattas som giltigt i sammanhanget. Här finns en uppenbar risk för att känslor såsom sorg och skuld i samband med abort ses som »ett dåligt utfall«, trots att dessa känslor kan avspegla aspekter som de abortsökande själva ser som viktiga och värdefulla. Vanan att tänka utifrån dikotomier och att värdera smärta som enbart negativ leder till att det komplexa abortbeslutet reduceras och förlorar en del av sitt djup.

Är det möjligt att få ge uttryck för lättnad?

Både svensk och internationell forskning visar att få kvinnor får besvär efter abort och att lättnad är den dominerande känslan [2, 18, 20]. I vår uppföljningsstudie ett år efter abort framkommer att majoriteten av kvinnorna (36/58) inte upplevt några känslomässiga besvär efter ingreppet [2]. Gemensamt för dessa kvinnor var att de inte känt någon barnlängtan, beslutet hade varit relativt konfliktfritt och ofta givet från start. När beslutsprocessen och ingreppet var över dominerade känslor av lättnad, och fortfarande ett år efteråt upplevdes aborten som ett ansvarstagande och en lättnad. Många gav spontan uttryck för att de blivit förvånade över sina egna reaktioner eftersom de mått mycket bättre än de förväntat sig. Några ställde sig frågor som: »Är jag omänsklig som enbart upplevt lättnad efter abort?« Kvinnorna gav uttryck för att de

kände förväntningar från omgivningen »... att det skall vara svårt ...«.

Trots att kvinnor i Sverige haft tillgång till fri abort i över 30 år, och trots att det råder en allmänt vedertagen uppfattning om att barn skall vara önskade [21], tycks det således fortfarande vara tabubelagt att inte uppleva känslor som skuld eller sorg efter en abort. Att som kvinna inte vilja fullfölja en graviditet och att dessutom uppleva aborten främst som en lättnad kan vara en svårsmält realitet; det utmanar djupt rotade föreställningar om och konstruktioner av kvinnlighet som synonymt med vårdande och livgivande. Abort kan därmed ses som ett förnekande av moderskapets kärna, vilket resulterar i att aborterfarenheter förblir dolda, »... man vill inte väcka ont blod ...«, som en kvinna i vår studie uttryckte sig [2]. Här har vi sannolikt en del av förklaringen till att myter om abort som något traumatiskt fortlever trots att forskning lyft fram motsatta resultat.

Är det tillåtet att sörja när man inte ångrar sig?

Vår uppföljningsstudie visade också att tolv kvinnor (12/58) upplevt krisreaktioner eller genomgått en sorgprocess efter aborten [2]. Tre av dessa kvinnor hade gärna velat fullfölja den aktuella graviditeten, och ytterligare fem gav uttryck för en ambivalent barnönskan. Tungt vägande skäl gjorde att dessa kvinnor ändå valde att göra abort. Det visade sig att alla utom en av dessa kvinnor, som uppgav att hon tagit beslut om abort mot sin vilja, var nöjda med sina beslut ett år efter aborten. Fem av dem uppgav dock att de genomgått en sorgprocess. De hade sörjt ett »barn« och sorgen uppfattades som en naturlig, sund och nödvändig reaktion.

Den här sortens komplexa aborterfarenheter har knappast lyfts fram i tidigare forskning. Utifrån metodologisk bias, där smärtsamma känslor blir synonymt med något som är negativt (se ovan), riskerar exempelvis en sorgprocess per automatik att tolkas som en negativ effekt av abort och inte som en normal och giltig reaktion när en kvinna fattat ett beslut om abort trots att hon också hade velat fullfölja graviditeten. Detta skickar signaler om att sorg och upplevelser av förlust egentligen inte är en adekvat reaktion i sammanhanget. Ett bakomliggande skäl till att denna komplexitet kan vara svår att omfatta har givetvis att göra med att här krockar aspekter som härrör från divergerande perspektiv. Medan myndigheter, vårdpersonal och anhängare av aborträtten etiskt legitimerar abort utifrån att kvinnan bär på ett foster som ännu inte uppnått status som mänsklig varelse, så säger den abortsökande kvinnan vanligtvis att »jag är med barn«. Hon kan också ge uttryck för barnlängtan och sörja det barn som inte kommer att få födas, vilket inte behöver vara liktydigt med att hon ser fostret som en mänsklig varelse vid tiden för aborten. Det kan sannolikt uppfattas paradoxalt om en kvinna sörjer en abort som hon inte ångrar, vilket gör att den här sortens komplexa erfarenheter som kan betecknas som viktiga livshändelser riskerar att förbli dolda, liksom kvinnors potential att omfatta och bearbeta ytterst komplicerade dilemman.

Att prioritera sitt eget liv före fostrets

Aborträtten debatteras ofta utifrån två motpoler: å ena sidan den etiska principen om livets okränkbarhet där utgångspunkten enbart är fostrets rättigheter, och å andra sidan den juridiska utgångspunkten som hävdar kvinnans rätt till sin egen kropp. Här uppstår sällan någon dialog. Den polariserade kampen om aborträtten medför att det saknas referensramar som gör att abortsökande kan bli bekräftade utifrån en verklighet som innebär att de kan bejaka aborträtten utan att för den skull utesluta etiska reflektioner. Följden blir att viktiga aspekter som den abortsökande kvinnan bearbetar och förhåller sig till i samband med ett abortbeslut förblir undanhållna.

Våra studier visar exempelvis att många kvinnor (46 procent) upplevt någon sorts samvetskonflikt i samband med sitt abortbeslut, och av dessa uppgav mer än hälften att det rört sig om etiska dilemman [6].

Abort kan ses som »orättvist« utifrån fostrets perspektiv och därmed väcka skuld känslor hos vissa. En vanlig fråga är: »Har jag rätt att bestämma över liv och död?« Det visar sig dock att samtidigt som abort kan upplevas som etiskt problematiskt utifrån fostrets perspektiv ses den också som ett ansvarstagande som legitimeras utifrån rådande värderingar som finns i samhället om när och vid vilka omständigheter det är lämpligt att skaffa barn. En princip som hävdas av de flesta är att barn inte bara har rätt att få god omvårdnad utan också rätt att vara önskade [5, 6, 15]. Våra studier visar med tydlighet att kvinnor bejakar aborträtten utan att för den skull blunda för etiska frågeställningar och det faktum att abort innebär att fostret offras. Denna öppenhet kan säkerligen upplevas som brutal samtidigt som det ger perspektiv på hur ogörligt fullföljandet av en ofrivillig graviditet kan upplevas. Detta avspeglas mest tydligt i det stora antalet illegala aborter världen över, där kvinnor riskerar sina liv för att slippa fullfölja en önskad graviditet.

En sammanfattande slutsats som kan dras utifrån våra studier är att abort är en integrerad del i kvinnors reproduktiva liv. Kvinnor ser på sina abortbeslut som ett sätt att ta ansvar i en svår livssituation. Aborten upplevs som både en lättnad och en smärtsam nödvändighet. Det krävs således öppenhet för motstridiga/paradoxala känslor för att förstå kvinnors komplexa aborterfarenheter. Så länge det saknas yttre referensramar som bekräftar kvinnors överväganden och upplevelser i samband med ett graviditetsavbrytande finns risk för att bilden av abort befästs som något tabubelagt, vilket därmed också leder till att myter om abort lever vidare.

*

Potentiella bindningar eller jävsförhållanden: Inga uppgivna.

Referenser

1. Aborter 2003. Statistik. Hälsa och sjukdomar 2004:9. Stockholm: Socialstyrelsen/Epidemiologiskt Centrum; 2004. <http://www.sos.se>
2. Kero A, Högberg U, Lalos A. Wellbeing and mental growth – long-term effects of legal abortion. *Soc Sci Med*. 2004;58:2559-69.
3. Trost AC. Abort och psykiska besvär [dissertation]. Uppsala: Uppsala universitet; 1982.
4. Törnbohm M, Ingelhammar E, Lilja H, Möller A, Svanberg B. Evaluation of stated motives for legal abortion. *J Psychosom Obstet Gynecol*. 1994;15:27-33.
5. Holmgren K, Uddenberg N. Abortion ethics – women's post abortion assessments. *Acta Obstet Gynecol Scand*. 1994;73:492-96.
6. Kero A, Högberg U, Jacobsson L, Lalos A. Legal abortion: a painful necessity. *Soc Sci Med*. 2001;53:1481-90.
7. Larsson M, Aneblom G, Odland V, Tydén T. Reasons for pregnancy termination, contraceptive habits and contraceptive failure among Swedish women requesting an early pregnancy termination. *Acta Obstet Gynecol Scand*. 2002;81:64-71.
8. Helström L, Odland V, Zätterström C, Johansson M, Granath F, Correia N, et al. Abortion rate and contraceptive practices in immigrant and native women in Sweden. *Scand J Public Health*. 2003;31:405-10.
9. Kero A, Lalos A, Högberg U, Jacobsson L. The male partner involved in legal abortion. *Hum Reprod*. 1999;14:2669-75.
10. Familjeplanering och abort. Erfarenheter av ny lagstiftning. Betänkande av 1980 års abortkommitté. SOU 1983:31.
11. Uddenberg N. Den urholkade fadern: En bok om män och fortplantning. Stockholm: Wahlström & Widstrands förlag; 1982.
12. Varför föds det så få barn? Stockholm: Statistiska centralbyrån; 2001. Demografiska rapporter 2001:1.
13. Holmgren K. Time of decision to undergo a legal abortion. *Gynecol Obstet Invest*. 1988;26:289-95.
14. Husfeldt C, Hansen SK, Lyngberg A, Noddebo M, Pettersson B. Ambivalence among women applying for abortion. *Acta Obstet Gynecol Scand*. 1995;74:813-7.
15. Kero A, Lalos A. Ambivalence – a logical response to legal abortion: a prospective study among women and men. *J Psychosom Obstet Gynecol*. 2000;21:81-91.
16. Adler NE. Abortion: A social-psychological perspective. *J Soc Issues*. 1979;35:100-19.
17. Kero A. Paradoxes in legal abortion. A longitudinal study of motives, attitudes and experiences in women and men [dissertation]. Umeå: Umeå universitet; 2002.
18. Adler NE, David HP, Major BN. Psychological responses after abortion. *Science*. 1990;248:41-4.
19. Allanson S, Astbury J. The abortion decision: reasons and ambivalence. *J Psychosom Obstet Gynecol*. 1995;16:123-36.
20. Major B, Cozzarelli C, Cooper ML, Zubek J, Richards C, Wilhite M, et al. Psychological responses of women after first-trimester abortion. *Arch Gen Psychiatry*. 2000;57:777-84.
21. Sandström B. Den välplanerade sexualiteten. Frihet och kontroll i 1970-talets svenska sexualpolitik [dissertation]. Stockholm: Stockholms universitet; 2001.

=artikeln är referentgranskad

SUMMARY

Women resort to abortion in all possible contexts and the motives for abortion reflect the need of women for planned parenthood. Women's experiences of abortion are complex; the abortion is experienced as a relief and regarded as a form of exercising responsibility. This does not exclude ethical reasoning or simultaneous painful feelings. As long as abortion is understood primarily as a last resort among special risk groups and not as a phenomenon which reflect reproductive expectations among all groups in society, abortion will retain its image as something taboo. In addition, as long as women's complex considerations and experiences in relation to abortion remain hidden the myths about abortion will live on.

Anneli Kero

Correspondence: Anneli Kero, Institutionen för klinisk vetenskap/obstetrik och gynekologi, Norrlands Universitetssjukhus, SE-901 85 Umeå, Sweden
anneli.kero@obgyn.umu.se